

Kulturális alapú gazdaságfejlesztési integráció a Kárpát-medencében

*Ipari kenderre épülő népi kézművesség és közösségépítés mintaprogram**

Hiszek az Isteni Gondviselésben, így abban is, hogy nehéz időkben mindig születnek kiváló emberek – Makovecz Imre kifejezésével „örlelkek” – és születnek általuk olyan kezdeményezések, melyek a nemzeti összetartozásunknak a reménységet éltető lángját, fényét hordozzák, örökítik tovább. Szívből üdvözlöm a Hazajáró Honismereti és Turisztikai Egylet fantasztikus kezdeményezését, és magam is megerősítem az előző előadásokban elhangzottakat, miszerint a kulturális alapú gazdaságfejlesztésnek nemzetstratégiai jelentősége van. Ugyanakkor nagyon örülök annak, hogy a Nemzetstratégiai Kutatóintézetnek 2014-ben stratégiai partnere lett a Nemzeti Művelődési Intézet, mely szintén Kárpát-medencében, Kárpát-hazában gondolkodik, és nemcsak gondolkodik, hanem cselekszik is.

Kulturális értékszemlélet a Kárpát-medencei gazdaságfejlesztésben

Kultúra és gazdaság kölcsönhatásának különleges, eddig kellően nem hangsúlyozott jelentősége van a határokkal elválasztott, ugyanakkor a történeti, nyelvi és kulturális azonossága által összetartozó magyarság életében. Kárpát-medence méretű, kulturális és közösségi alapon működő gazdaságfejlesztési program még nem indult, ezért a Nemzetstratégiai Kutatóintézet és a Nemzeti Művelődési Intézet összehangolt mintaprojektet kezdeményezett, melyek konkrét célja határokon átívelő fejlesztési hálózat létrehozása az ipari kendergazdaság újjáépítésére, e haszonnövény gazdasági, kulturális és közösségépítő szerepének visszaállítására. Annak a gondolatnak a jegyében fogom a két intézet közös kezdeményezését bemutatni, melyet Kárpáti Árpád igazgató úr úgy fogalmazott megnyitó beszédében, hogy az értékek képesek megtartó

erővé válni, képesek a helyben maradást és a gyarapodást szolgálni. Ezt a szemléletet értelemszerűen ki lehet, és ki kell vetíteni az egész Kárpát-medencére. Amikor pedig a kulturális alapú gazdaságfejlesztést – mint érték- és közösségközpontú tevékenységet – már Kárpát-medencei szinten értelmezzük, akkor egy új fogalmat, célmeghatározást érdemes alkalmaznunk, ez pedig a *kulturális alapú gazdaságfejlesztési integráció a Kárpát-medencében*. Látni fogják ugyanis azt, hogy nem egyszerűen arról van szó, hogy összegyűjtjük és közzéteesszük a kitűnő példákat (az ún. „jó gyakorlatokat”) – mely persze önmagában is rendkívül fontos, hasznos és szükséges tevékenység –, hanem ezt meghaladva, Kárpát-medencei szinten erőforrásainkat egyesítve, innovatív, komplex összehangoló tevékenységgel integráló szerepet vagyunk képesek betölteni, mert határokon átívelő, Kárpát-medence méretű fejlesztési programhoz is rendelkezünk a szükséges feltételekkel.

* A cikk alapjául szolgáló előadás a „Megtartó kultúra – a kulturális gazdaságfejlesztés jó gyakorlatai” című konferencián hangzott el Tatabányán, 2018. április 26-án.

Az első felmerülő kérdés, hogy miért éppen mi, magyarok vagyunk képesek Kárpát-medencei kiterjedésű, kulturális alapú gazdaságfejlesztési integrációra? Elsősorban azért, mert magyar emberek és magyar közösségek mindenhol jelen vannak az egykori történelmi Magyarország területén. Ráadásul az elszakított területeken egyre inkább felértékelődik a jelentősége a kultúra megtartó, szülőföldön maradási és a gyarapodás szolgáló szerepének. A külföldi őshonos magyar közösségeinknek ugyanis nemcsak a globalizációnak a hagyományos nemzeti értékeket pusztító hatásával kell szembenéznie, hanem sajnos az utódállamok különböző korlátozó manővereivel is.

A lehetőségeink ugyanakkor elsősorban abból fakadnak, hogy a magyar közösségek rendelkeznek azonos értékekkel, hagyományokkal és ezekre az azonos értékekre, hagyományokra építve nemzetrészeket összekapcsoló, Kárpát-medencei kiterjedésű, kulturális alapú gazdaságfejlesztési programok indíthatók, melyekben tevékenységüket azonos célok érdekében végző, azonos értékeket, hagyományokat átörökítő közösségek határokon átvelő, innovatív fejlesztési együttműködése valósul meg az adott tevékenység megújítása, korszerűsítése érdekében. A nemzetépítés korszaka ezzel a modellel egyre bővülő, gazdagodó formát nyer. A feltételek létrejöttek ahhoz, hogy a Kárpát-medencében élő őshonos nemzeti közösségeinknek azonos, értékalapú fejlődési jövőképe és nagy, közös fejlesztési céljai is legyenek.

Ipari kenderre épülő népi kézművesség és közösségépítés

Amikor a két intézet konkrét, közös mintaprogramját mutatom be, rögtön előrebocsátom, hogy nem csak ez az egy lehetőség van

a kulturális alapú gazdaságfejlesztésre. A Kormány által elfogadott és tervezés alatt álló Erdélyi Kulturális Közösségi Mintaprogramban már nyolc ilyen területet is megneveztünk, mely a kulturális alapú gazdaságfejlesztési integrációnak a tárgya lehet. Vannak szép számmal közös hagyományok és azonos értékek, amelyeket határoktól függetlenül össze tudunk kapcsolni egymással. Ezek az összekapcsolódások azt jelenthetik, hogy Kárpát-medencei kiterjedésű fejlesztési projekteket, programokat vagyunk képesek kezdeményezni. Ilyen fejlesztési program például az ipari kenderre épülő népi kézművesség és közösségépítés.

Miért éppen az ipari kenderre épül a mintaprogram, melyet a Nemzetstratégiai Kutatóintézet és a Nemzeti Művelődési Intézet közösen elindított? Mindenekelőtt azért, mert ez a napjainkra mesterségesen háttérbe szorított, természetből kivont növény, illetve ennek mintegy huszonötezer féle feldolgozott, természetes alapanyagból készíthető korszerű terméke – élelmiszerként, gyógyszerként, öltözetként, lakótérként, sokféle berendezési tárgyként, környezetvédő autóként és még számos más formában felhasználva – jelentősen képes hozzájárulni az egészséges élet feltételeihez. Másrészt az ipari kender termesztésével jelentősen megnő a termőföld jövedelemtermelő képessége, melynek alátámasztására gyakorlatban is igazolt konkrét számításaink vannak. Továbbá ennek a növénynek nemcsak gazdasági jelentősége van, hiszen hosszú évszázadokon keresztül kultúramegtartó, kultúraközvetítő és közösség-szervező, közösségépítő szerepet is betöltött. Nem utolsósorban pedig az ipari kender lehetővé teszi az egyik legfontosabb nemzetstratégiai célunkat, hogy – nemzetrészeinket összekapcsoló, egyúttal szülőföldön boldogulást szolgáló – kulturális

alapú gazdaságfejlesztési integrációt valósítsunk meg a Kárpát-medencében, azaz egy új ágazatban, egy új gazdálkodási rendszerben egyesítsük a magyar gazdákat és vállalkozókat. Ilyen összefogásra még nem volt példa Trianon, azaz Magyarország feldarabolása óta.

Miért igényel ez a növény, illetve ennek feldolgozási folyamata Kárpát-medencei méretű együttműködést? Legfőképpen azért, mert ha a kenderből előállítható sok ezer termék közül minél többet elő kívánunk állítani és piacra juttatni, akkor annál inkább szükség van a Kárpát-medence különböző éghajlati és talajadottságaira és egyéb erőforrásaira, valamint piacára.

Kárpát-hazánkban a magyar szállásterületek fantasztikusan sokszínű értékekkel rendelkeznek, s ez az értékgazdagság érvényesíthető akkor is, ha az ipari kenderre épülő egy összehangolt gazdálkodási rendszert kell megterveznünk. Hiszen éppen a sokrétű éghajlati és talajadottság, valamint a máig élő termesztési és feldolgozási hagyományok teszik lehetővé azt, hogy ebből a növényből minél több termék előállítható legyen: a magja, a szára, a virágzata, a levele, tehát tulajdonképpen a kender minden része feldolgozható legyen. Ennek érdekében pedig minél nagyobb termesztési térre van szükség. Ahogy világszerte növekszik az igény a természetes alapanyagú termékek iránt, úgy növekszik a termesztési terület növelésével szembeni igény is. Tehát nem célszerű megállni, és nem is akarunk megállni az ország jelenlegi határainál, ennek az egész gazdasági, gazdálkodási rendszernek a Kárpát-medencei felépítését tűztük célul. Nem utolsósorban pedig az elsődleges és a másodlagos feldolgozási folyamatok egyszerű összehangolása érdekében is szükség van arra, hogy túllépjünk a jelenlegi országhatárainkon és makroregionális együttműködést hozzunk létre.

Ipari kender termesztési és feldolgozási mintaprojekt

A továbbiakban összefoglalom azt, hogy milyen mintaprogramok indultak, amelyeket már a két intézet összehangoltan kezdeményezett 2017-ben annak érdekében, hogy ez a folyamat mindinkább kibontakozzon, és mindaz, amit előrevetítettem, valóban létrejön a gyakorlatban. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet egyrészt egy termesztési és feldolgozási mintaprojektet indított Észak-Magyarországon és Székelyföldön. Ennek az volt a célja, hogy megtudjuk, egy adott kenderfajta hogyan viselkedik különböző éghajlati és talajadottságok között. Meg kellett vizsgálnunk, hogyan termesztethető az ipari kender eltérő feltételek között.

Másrészt a kenderrost textilipari feldolgozási mintaprojektet is elindítottuk. Nem valószínű, hogy a következő időszakban vissza kell térnünk az egykori 19. századi termesztési és textilipari feldolgozási módszerekhez, hanem új technológiákat, új feldolgozási módszereket kell majd alkalmazni a régiek újraalkotásával. Tehát nemcsak a hagyományként élő tudásnak a felelevenítéséről és újratanításáról kell beszélnünk, hanem új tudást is kell alkotunk, és ezt az új tudást kell hálózati formában kiterjesztenünk, közzétennünk az egész Kárpát-medencére.

A két intézet közös projektje, mint harmadik kezdeményezés az ipari kenderre épülő népi kézművesség és közösségfejlesztés módszertani megalapozását szolgálta. Ennek eredményei, tudástartalmai egy kiadványban lettek közzétéve 2017-ben. A következő két esztendőben ennek a mintaprojektnek következik a folytatása. A jó hír az, hogy ezekhez a projektekhez, programokhoz rendelkezésre állnak már a források, az együttműködő

szervezetek (a Nemzetstratégiai Kutatóintézet és a Nemzeti Művelődési Intézet) az EFOP projektek keretében rendelkeznek olyan lehetőségekkel, ahol összehangoltan folytatni tudják ezt az építkezést.

Újragondolt tudás

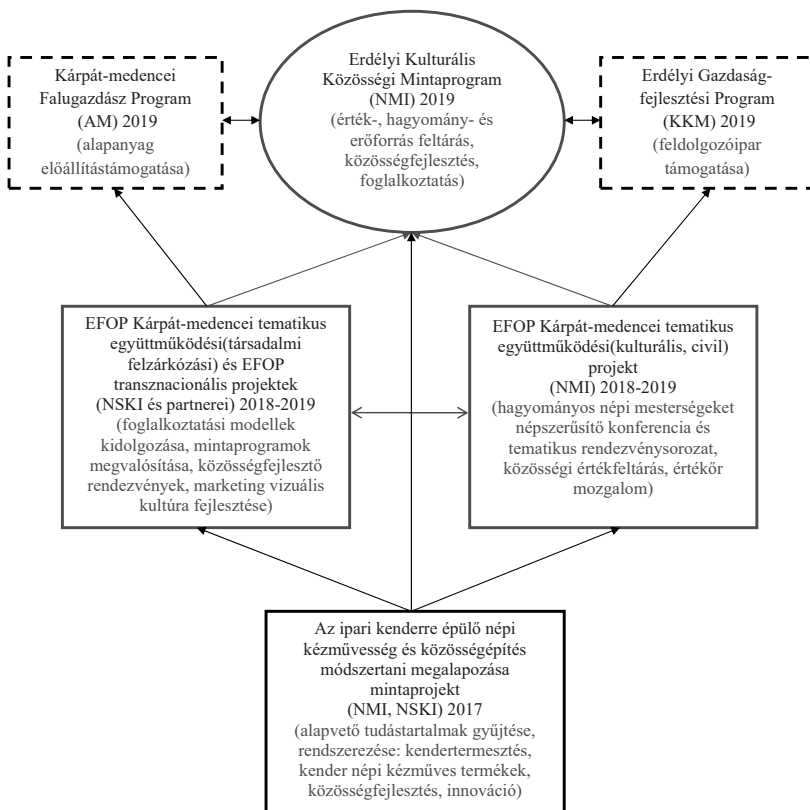
Az említett közös mintaprojektrel módszertanilag megalapoztuk az egész termesztési-feldolgozási rendszert: összegyűjtöttük azokat a tudáselemeket, amelyek már most léteznek, és ezeket új típusú tudásmegosztó, tudásközlő formákba helyeztük. A tágabb elérés érdekében azonban folytatni kívánjuk a tudáskiterjesztést a Nemzeti Művelődési Intézet Kárpát-medencei kitekintésű EFOP projektjének részeként. Ebben 2018-2019-ben olyan műhelymunkák és konferenciák is sorra kerülnek a terveink szerint, amelyek a folyamatot kiszélesítik és egyre több partnert kapcsolnak majd be Magyarországról és a külföldi területekről. E helyen is felhívom szíves figyelmüket – főként a helyi közösségek jelenlévő képviselőinek címezve –, hogy ahol e

tevékenység iránt érdeklődő kézművesek működnek, és nyitottak arra, hogy ipari kenderből is készítsenek termékeket és szívesen részt vesznek ebben az innovációs folyamatban, akkor szeretettel várjuk őket a következő műhelymunkákra.

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet pedig olyan, szintén Kárpát-medencei kiterjedésű EFOP projektet indít, melyben már egy konkrét foglalkoztatási modellt kívánunk megalkotni az ipari kender termesztésére és feldolgozására – ezt Észak-Magyarországon, illetve a Dél-Alföldön fogjuk megvalósítani. Tehát azokkal a gazdákkal, akik kenderet termesztnek, illetve azokkal a kézművesekkel, akik már most kender alapanyagból készítenek termékeket, vagy pedig nyitottak erre, ki fogunk alakítani egy összefüggő foglalkoztatási rendszert, egy máshol is alkalmazható modellt. A két intézet fenti EFOP-os projektjeivel párhuzamosan pedig reményeink szerint elindulhat majd az Erdélyi Kulturális Közösségi Mintaprogram is, amelyre már a kormányhatározat megszületett, s melynek a gazdája a Nemzeti Művelődési Intézet.

A kenderfonal hagyományos készítésének bemutatása fiataloknak Csíkszentdomokoson

Az ipari kenderre épülő népi kézművesség és közösségépítés programjának folytatása, kibővítése (2018-2019)

Lehetőségek a kulturális turizmus továbbfejlesztésére

Az Erdélyi Kulturális Közösségi Mintaprogram arra nyújt lehetőséget, hogy tervszerűen és komplexen kibontakozzon a kulturális alapú gazdaságfejlesztés folyamata egy teljes régióban (mely nagyobb, mint a jelenlegi Magyarország területe), melybe már nemcsak az ipari kenderre épülő népi kézművesség és közösségépítés kerülhet majd be, hanem egy Kárpát-medencei szintű kulturális turizmusfejlesztéssel összefüggő programcsomag. Bízom benne, hogy ez a kezdeményezés már úgy indulhat el, hogy abban a kulturális turizmussal kölcsönhatásban lévő különböző szakterületek is benne lesznek. Ebből a szempontból a most bemutatott, helyi alapanyagokra épülő népi kézművesség ugyanúgy számításba jöhet, mint a gyógynövényes hálózatépítés, vagy éppen a gasztronómiai és borkul-

túra fejlesztése és annak hálózatos összekapcsolása (ez utóbbihoz a nemrég megalakult Külhoni Magyar Borászok Egyesületére is partnerként lehet számítani). De ide tartoznak a különböző köz- és magángyűjtemények, illetve a színházi kultúrát átörökítő, megújító intézmények szolgáltatásai, közösségi szerepvállalási lehetőségei, vagy például az önkéntes tűzoltók hagyományörző szerepének erősítése is, hiszen ennek háttérének már létrejött és működik a Kárpát-haza Önkéntes Tűzoltó Hálózat a Kárpát-medencében. A kulturális turizmus továbbfejlesztésében természetes szövetségesnek tekintjük továbbá a Kárpát-medencei honismereti tevékenységben úttörő munkát végző Hazajáró Honismereti és Turisztikai Egyletet is.

A nemzetpolitikai támogatási rendszer jelenleg több pólusú, több részre tagoltan működik. Ezért az is célunk a továbbiakban, hogy például a Kárpát-medencei Falugazdász Program vagy éppen a Külgazda-

sági és Külügyminisztérium által kezelt külhoni gazdálkodást segítő pályázati rendszer összekapcsolható legyen ezekkel az elsősorban humán erőforrást fejlesztő, humán modelleket létrehozó folyamatokkal. Ebből szándékaink szerint az következik, hogy nemcsak az emberi erőforrás fejlesztés és a hálózatépítés lesz része a kulturális alapú gazdaságfejlesztési integrációnak, hanem ehhez kapcsoljuk hozzá azokat a beruházási, fejlesztési lehetőségeket, amelyek már az eszközökre, az infrastruktúrára, innovációra és egyéb feltételre vonatkozik. Az előzetes egyeztetések alapján mind az Agrárminisztérium, mind a Külgazdasági és Külügyminisztérium nyitott az együttműködésre.

Kihívások a kendertermesztés Kárpát-medencei meghonosítása előtt

Szólni kell a kendertermesztés Kárpát-medencei hálózatban történő visszahonosítása előtt álló kihívásokról is. A program véghezviteléhez két folyamat egyidejű és összehangolt megvalósítása szükséges. Egyrészt szükség van megfelelő mennyiségű és minőségű alapanyagra. Magyarország egykor kendernagyhatalom volt, a XIX. század végén több mint 80 ezer hektáron termesztettek kendert hazánkban, míg ma az egész világon 60 ezer hektáron folyik a termelés. Ez is mutatja, hogy milyen jelentősége és meghatározó szerepe volt a magyar gazdaságban és kultúrában az ipari kendernek. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben elsősorban az olcsó műanyagok kiszorították a piacról ezt a növényt és a természetes alapanyagokból készült termékeit (a 2018. évi kérelmek alapján csak 57 termelő igényelt kenderre területalapot támogatást Magyarországon,

Kárpát-medencei Önkéntes Tűzoltózenekari Találkozó Lakiteleken

összesen 307,58 hektárra). Azonban azt is látni kell, hogy nemcsak az egykori tudást és tapasztalatokat kell újra elővinnünk, és ennek a tudásnak a korszerűsítését kell elvégeznünk: fontos az is, hogy legyen megfelelő mennyiségű és minőségű vetőmag, modernizálnunk szükséges az agrotechnikai eljárásokat és megfelelő betakarítógépre is szükség van. Ez azt jelenti, hogy a korszerű, piacképes termékek érdekében az egész folyamatot, a teljes termesztési, feldolgozási vertikumot jelentős innovációval fel kell építenünk.

Ma már egyre több elkötelezett partnerünk van ebben a – 2016. februárjában egy országházi konferenciával elindított – folyamatban, nemcsak gazdák, önkormányzatok, civil szervezetek, hanem innovációs szakemberek, vállalkozók is, olyan személyiségek, akik a vertikum különböző szegmenseit készítik elő, illetve végzik. A közművelődési, közösségfejlesztési intézményrendszer szerepe mindebben a koordináció és az összehangolás. Egyrészt a megfelelő mennyiségű és minőségű alapanyag-előállításra kell segíteni folyamatos tudásgyűjtéssel és tudásátadással, valamint a korszerű, piacképes népi kézműves termékek készítését, innovációját szükséges ösztönözni és összehangolni. A kulturális intézményekkel kapcsolatban gyakori dilemma, hogy vajon részt vegyenek-e közvetlenül a piaci folyamatokban, és

lehet-e piacbefolyásoló szerepük. Tapasztalataim alapján elmondhatom, hogy a kulturális intézményeknek – tágabb értelemben a nonprofit közintézményeknek – elsősorban összehangoló, koordináló, integráló szerepük van, és ez nélkülözhetetlen, mert erre a piac önmagában nem képes és erre nincs is más szereplő. E szerep betöltésére finanszírozási szempontból megvannak a lehetőségeink, tehát nem kell mást tenni, mint jól elvégezni a munkánkat.

A kulturális alapú gazdaságfejlesztés Kárpát-medencei kiterjesztése, mint a nemzetépítés korszakának zászlóshajó programja

A kulturális alapú gazdaságfejlesztés Kárpát-medencei szintű kiterjesztésének, integrációjának lehetősége különösen felértékelődik a nemzetpolitikai korszakváltás

jelenlegi időszakában, melyben a közjogi nemzetegyesítést a nemzetépítés korszaka követi.

A kulturális alapú gazdaságfejlesztési integráció Kárpát-medencei kiterjesztése:

– úgy szolgálja a magyarság szülőföldön boldogulását, hogy az egységes Kárpát-medencei kulturális és gazdasági térség létrejöttéhez is közvetlenül járul hozzá, szerves úton építi azt,

– értékalapú tudásra, innovációra, együttműködésre épülő fejlesztési modellként az ún. negyedik ipari forradalom kihívásaira is egy különleges, össznemzeti megoldást kínál,

– a fejlesztési célok és tartalmak jellegéből következően jelentősen hozzájárul a szülőföld életminőségének javításához, az egészséges és kulturált élet feltételeihez,

– a közös célok érdekében lehetővé teszi a jelenleg még egymástól függetlenül működő, nemzetpolitikai célú ágazati (oktatási, kulturális, agrárgazdasági, külgazdasági) támogatások, kezdeményezések összekapcsolódását.

Javasolom, hogy ennek az új, közös kezdeményezésünknek az együttműködési rendszerét fejlesztjük, építsük tovább. Mind a Nemzetstratégiai Kutatóintézet, mind a Nemzeti Művelődési Intézet partnersége folyamatosan gyarapodik, ahogy az említett erőforrások is folyamatosan bővülnek. Hozzuk létre további olyan partnerségeket, olyan együttműködéseket, melyek elkötelezett személyiségek és közösségek erőforrásait egyesítik az egész magyarság javára.

MOLNÁR GYÖRGY történelem-népművelés szakos tanár, okleveles humán szervező. Kárpát-medencei hálózatépítési tevékenységét másfél évtizede a Békéscsabai Regionális Képző Központ igazgatójaként kezdte a PannonForrás Első Kárpát-medencei Fejlesztési és Tudásklaszter létrehozásával, melynek alapító elnöke. Öt éve a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) Nemzeti Integrációs és Kárpát-medencei Hálózatfejlesztési Igazgatóságának igazgatója. Jelenlegi tevékenységének fő célkitűzése a Magyarországnak járó európai uniós fejlesztési forrásoknak a határokon átvétel nemzetegyesítés, nemzetépítés szolgálatába állítása, illetve Kárpát-medencei szintű fejlesztési programok kezdeményezése. Számos publikációja, előadása és irányításával megvalósított projekt szolgálja az egymástól elszakított nemzetrészeink együttműködését, összefogását.